

Geachte minister,

Opmerking vooraf: Ik zie op de website <https://www.internetconsultatie.nl/klimaatplan2024> wel de "publieksvriendelijke versie" van het klimaatplan maar niet het document zelf. Ik vraag me af of een internetconsultatie zonder het eigenlijke document, waar het om gaat, überhaupt geldig is en of de internetconsultatie door dit ontbrekende document nog een keer opengesteld moet worden.

2^e opmerking vooraf: Klimaatbeleid is GEEN linkse hobby! Zowel IWF als ook ECB hebben ons voorgerekend dat de kosten van klimaatverandering veel hoger zullen zijn dan de kosten om klimaatverandering te voorkomen. Ja, het kost veel om klimaatverandering te voorkomen of onder 1,5 graden (of maximaal 2 graden) opwarming te houden. Het gaat echter nog veel meer (schade-)kosten opleveren, als we dat niet doen. Wat denk je, wat de schades van natuurrampen als de overstromingen in het Geuldal, het (Duitse) Ahrdal, in (het Spaanse) Valencia of de branden in Los Angeles en in Griekenland zijn? Een doel om pas in 2050 klimaatneutraal te zijn is dus veel te laat. Inzetten op klimaatneutraliteit is gewoon economisch verstandig beleid.

Een goed gevoerd klimaatbeleid zorgt ervoor dat gelijktijdig andere problemen, waar Nederland zich mee geconfronteerd ziet, goed aangepakt worden. In het klimaatplan van het kabinet staan onder punt 1.4 al enkele van deze samenhangen benoemd, maar het lijkt me belangrijk om nog aanvullende onderwerpen in het beleid mee te nemen. Zo kan met een goed gevoerd klimaatbeleid ook het volgende bereikt worden

- als de opwarming van de aarde (internationaal) beperkt blijft, betekent dit ook dat minder mensen op drift raken en een goede kans is dat niet meer (klimaat-) vluchtelingen naar Nederland komen
- kan de stikstofuitstoot in Nederland omlaag gebracht worden, zodat er meer woningen gebouwd kunnen worden, want:
- als er minder CO₂-uitstoot door verkeer is, wordt er automatisch ook minder stikstof uitgestoten. De consequentie is dat:
- het zinvol is om individueel vervoer minder aantrekkelijk te maken en collectief vervoer (trein, bus) aantrekkelijker te maken, door bijvoorbeeld
- de maximum-snelheden op snelwegen te verlagen c.q. laag te houden
- rekeningrijden in de spits in te voeren (het valt immers niet in te zien, waarom bij de spoorwegen wel al een soort rekeningrijden in de spits geldt, terwijl dat op de openbare weg niet het geval is)
- vliegen (veel) duurder te maken en openbaar vervoer (veel) goedkoper (het valt niet in te zien dat boeren in hun werk beperkt moeten worden omdat anderen voor een weekend naar Spanje of Italië vliegen). Prijsverhogingen van vliegen zorgen voor duidelijk minder CO₂- en stikstof-uitstoot
- door het duurder maken van vlees (bijvoorbeeld door het invoeren van een vlees-taks, niemand gaat er immers dood van als die minder vlees en meer groente eet) en melk en melkproducten zal er minder vee gehouden worden met een positief effect op zowel klimaat (methaan-uitstoot) als ook stikstof-depositie. Dat hoeft voor de boeren zelf niet nadelig te zijn als de opbrengsten van zo'n vleestaks (hoe je die ook vorm geeft) terugsluist naar boeren (voor natuur-onderhoud, biologische landbouw, whatsoever). Daarbij moeten we niet de fout maken om boeren naar hoeveelheid grond of vee te subsidiëren, want dat zou weer het spiraal naar meer-meer-meer in gang zetten, maar voor concrete maatregelen om natuur te behouden of te verbeteren (bijvoorbeeld voor

het hoog houden van het grondwaterpeil wat het boeren moeilijker maakt, maar door subsidie gecompenseerd kan worden

Uiteraard zijn de 4 principes, waarvan het kabinet in het klimaatplan onder punt 1.1 uitgaat, correct. In het klimaatplan staat dan ook:

“Bijdrage en ondersteuning naar draagkracht: Het kabinet erkent dat het voor sommige groepen erg moeilijk is om mee te komen in de transitie en zet daarom in op beleid waarbij sterkere schouders zwaardere lasten dragen. Mensen met meer vermogen hebben ook meer mogelijkheden om hun huis te verduurzamen of over te stappen op elektrisch vervoer en grotere bedrijven en organisaties hebben meer capaciteit om te investeren en innoveren in verduurzaming. Tegelijkertijd biedt meedoen aan de transitie ook veel voordelen, zoals een comfortabele woning met lagere energiekosten. Daarom wil het kabinet mensen, maatschappelijke organisaties en bedrijven die niet kunnen verduurzamen actief ondersteunen zodat er voor iedereen handelingsperspectief is.”

Ik zou het logisch vinden als de andere kant van de medaille ook benoemd wordt, nl. dat mensen, die het wel op kunnen brengen, gestimuleerd of met zachte hand gedwongen worden om de bijdrage voor de energietransitie te leveren, die ze kunnen opbrengen. Een klassiek voorbeeld zou kunnen zijn om zakelijke lease alleen nog mogelijk te maken voor emissievrije voertuigen. Dit is alleen een voorbeeld, er zijn nog veel meer voorbeelden denkbaar om mensen, die het zich financieel kunnen veroorloven, ertoe te dringen om minder uitstoot te produceren, zonder dat er meteen subsidies tegenover moeten staan, die de belastingbetalers (dus ook mensen met een lager inkomen) op moeten brengen. Dat maakt het gezamenlijk bereiken van minder uitstoot uiteindelijk voor mensen met minder inkomen ook beter bereikbaar.

“De vervuiler betaalt: Het kabinet zet in Europees verband in op beleid waarin ten minste de maatschappelijke prijs wordt betaald voor uitstoot.”

Ik mis bij deze uitspraak dat het kabinet de Europese beslissing wil accelereren zodat dit beleid spoedig wordt ingevoerd. Er is immers een verschil om op Europese besluitvorming te wachten of te proberen om deze te bespoedigen.

Ik mis in het klimaatplan beleidsvoorstellen van de regering, naast "koolstofverwijdering". Er staat wel een keer "emmissiereductiebeleid" in het klimaatplan, maar niet uitgewerkt, uit welke maatregelen van deze regering dit "emmissiereductiebeleid" nu bestaat.

Het is belangrijk om de rol van "Technologie" te benadrukken, zoals dat in punt 2.2 van het Klimaatplan gebeurt. Desondanks is het daarnaast belangrijk om te (blijven) focussen op besparing en vermindering van uitstoot. Dit doel mag niet uit het oog verloren en moet ook benoemd worden. Ten eerste heeft het geen nut om schonere technologieën in te zetten en dan nog meer te produceren/consumeren, zodat de netto uitstoot/opwarming gelijk blijft. Ten tweede zijn voor een aantal processen (zoals bijvoorbeeld vliegen of de productie van kleding) op korte termijn niet voldoende schone technologieën beschikbaar waardoor voor de vermindering van de uitstoot / opwarming minder consumptie nodig is en blijft. Het makkelijkste is dat te bereiken door hoger prijzen (belasting, bijvoorbeeld een extra belasting op zogenaamde "fast-fashion"), waardoor ook nog geld in de staatskas komt, waarmee maatregelen gefinancierd kunnen worden.

In **hoofdstuk 1.4** benadrukt het kabinet helemaal correct de "Aandacht voor de samenhang met andere (transitie-)opgaven en benoemt daarbij o.a.:

“In de energietransitie wordt rekening gehouden met de watervoorziening.” Dat is idd. een belangrijk onderwerp in deze samenhang. Ik lees bij dat onderwerp echter niet expliciet, dat er ook ingezet moet worden op de besparing van drinkwater. Naast het inzetten op technologieën, zoals die onder dat punt beschreven worden, valt er ook bij privé-huishoudens een wereld te winnen door bijvoorbeeld gescheiden watersystemen voor drinkwater en bruikwater (toiletspoeling, etc.) aan te leggen of een beprijzing van het gebruik van drinkwater voor swimming-pools.

In hoofdstuk 1.4 wordt ook – in een meer negatieve zin – beschreven: **“Klimaatmaatregelen kunnen ook risico’s voor de biodiversiteit met zich meebrengen.** Zo kunnen er conflicten optreden tussen de opschaling van hernieuwbare energie en beschermde natuurgebieden. Windparken op zee hebben (tijdelijke) gevolgen voor het mariene ecosysteem, inclusief zeevogels en vleermuizen.” Dit klinkt alsof de windparken op zee alleen negatieve effecten op de directe omgeving van deze windparken hebben. Ik mis hier de beschrijving van de ook optredende positieve effecten op de directe omgeving van deze windparken, zoals het feit dat vispopulaties zich tussen de windmolens goed kunnen herstellen. Belangrijk is dus om te beschrijven dat de positieve en negatieve effecten goed tegen elkaar afgewogen moeten worden en de conclusie dan ook kan zijn dat de positieve effecten overwegen.

Waarom is trouwens in hoofdstuk 1.4 onder het subkopje **“Vanuit het perspectief van zowel economie, gezondheid als duurzaamheid is een transitie naar een nieuw klimaatneutraal en circulair voedselsysteem nodig”** zo’n pretentieloos doel van ‘Daarom streeft de overheid in de voedselagenda naar een 50/50-verhouding tussen plantaardig en dierlijk eiwit’ opgenomen? De richting dat een transitie naar een nieuw klimaatneutraal en circulair voedselsysteem is hartstikke correct. Aan vlees en zuivel kunnen we met zijn allen echter waarschijnlijk geen 50% procent van de eiwitten meer consumeren, als we klimaatneutraal en circulair willen leven. Dan zal de percentage eerder 20 of 25% dierlijk en de rest plantaardig moeten zijn. Het is idd. niet nodig om alle dierlijke eiwit uit te bannen. Er zijn immers gebieden, waar behalve gras niets groeit – en in deze gebieden kun je het beste dierlijk eiwit produceren. Met deze hoeveelheid dierlijk eiwit komen we echter niet op 50% van de eiwitbehoefte van mensen (de inwoners van Nederland). En natuurlijk kun je dan weer krachtvoer of dierlijk eiwit importeren, maar dat valt moeilijk circulair of klimaatneutraal te noemen.

In hoofdstuk 2.2 staat onder het subkopje **“Steeds nadrukkelijker is er aandacht voor de emissies in de productie-en consumptieketen buiten de landsgrenzen”** o.a. “Door te sturen op een circulaire economie kunnen ketenemissies worden beperkt door gebruik van minder en andere grondstoffen”. Dit is zonder meer waar, maar laat buiten beschouwing dat recycling alleen niet voldoende is om tot een klimaatneutrale economie te komen. Immers, niet alles is recycleerbaar. Er zal dus ook op “minder consumptie” moeten worden ingezet om grondstoffenverbruik tegen te gaan, zo onprettig de boodschap voor inwoners ook is.

In hoofdstuk 2.3 staat onder het subkopje **“De gevolgen van de mondiale opwarming zijn wereldwijd en in Nederland zichtbaar en merkbaar”** o.a. “Kwetsbare ecosystemen worden daarbij onevenredig hard geraakt”, maar eigenlijk zou er moeten staan: “Kwetsbare ecosystemen en armere landen worden daarbij onevenredig hard geraakt”. Armere landen hebben immers minder geld om maatregelen ter adaptie aan een veranderend klimaat (bijvoorbeeld dijkverhogingen) te nemen. In ons land neemt dan “het risico op overstromingen in onze dichtbevolkte delta” toe, in armere landen zijn grootschalige

overstromingen door de klimaatveranderingen niet te vermijden, simpelweg doordat daar niet voldoende geld is om daar maatregelen tegen te nemen. (Zie hier een van de redenen, waarom er een vluchtelingenstroom op gang zal komen als we de globale opwarming van de aarde niet beperken).

In hoofdstuk 3.1 staat nu in de eerste alinea al “Met de combinatie van de ESR en LULUCF en het ETS is geborgd dat de EU in 2030 ten minste 55% reduceert.” Eigenlijk klopt dit echter zo niet. Correct zou zijn: “Met de combinatie van de ESR en LULUCF en het ETS is geborgd dat de EU in 2030 ten minste 55% reduceert, mits het huidige/bestaande beleid voortgezet wordt.” Op het moment dat een lidstaat of meerdere lidstaten vinden “dat alle klimaatplannen door de shredder moeten” of soortgelijke standpunten innemen, is een reductie van 55% in 2030 niet haalbaar.

In de 4^e alinea van hoofdstuk 3.1 staat nu “Daarbij is het volgens het kabinet van belang dat de juiste randvoorwaarden tijdig worden gerealiseerd, waaronder een stevig uitvoeringspakket om knelpunten in de transitie op te lossen, (...) . Er komen geen nieuwe nationale klimaatkoppen op het EU-beleid; dat wil zeggen dat Nederland geen nationaal doel voor 2040 zal vastleggen in de Nederlandse Klimaatwet.” Dit lijkt me niet logisch. Enerzijds zegt het kabinet “dat er een stevig uitvoeringspakket moet komen om knelpunten in de transitie op te lossen” en anderzijds staat er “dat Nederland geen nationaal doel voor 2040 zal vastleggen (...)”. Hoe wil je een effectief “stevig uitvoeringspakket” implementeren als er geen nationaal doel voor 2040 vastgelegd wordt?

M.b.t. koolstofverwijdering geeft het kabinetsplan aan “Het is echter de vraag of er tijdig voldoende opslagcapaciteit van CO₂ beschikbaar is om dit pad te realiseren en/of dit wenselijk is gelet op de benodigde opslagcapaciteit na 2050”. Het probleem met koolstofverwijdering is niet eens zo zeer of er nu of tijdig voldoende opslagcapaciteit beschikbaar is, maar meer het feit dat beschikbare opslagcapaciteit eindig is. Als de bestaande buffers (bijv. oude gasvelden) gevuld zijn, is er geen plek meer voor nieuwe CO₂-opslag en blijkt deze richting een doodlopende weg te zijn. Zo sympathiek koolstofverwijdering lijkt, is het dus geen toekomstproef oplossing. De enige mogelijkheid lijkt alsnog de inzet op stevige reductie te zijn.

Daarbij is de stelling “In de sector landbouw en landgebruik is in dit scenario maar beperkt aanvullende reductie mogelijk ten opzichte van de andere scenario’s, omdat er vanwege natuurlijke processen een grens is aan wat aan emissiereductie haalbaar is” simpelweg niet waar. Op het moment dat koeien veel minder methaan uitstoten (op welke manier dat dan ook bereikt wordt of dat nu met minder koeien, minder krachtvoer, afzuiging en vastlegging van methaan of wat dan ook is), is er in de landbouw een flinke reductie aan broeikasgassen mogelijk. Ook in de glastuinbouw hoeft niet per se met gas gestookt te worden en zou op een andere manier verwarmd kunnen worden, waarbij elders afgevangen CO₂ gebruikt kan worden – voor zover überhaupt zo grootschalig glastuinbouw wenselijk is.

Samenvattend zou ik dus willen zeggen: Een regering heeft met belastings- en subsidiemaatregelen prachtige sturingsinstrumenten in handen: Belast vooral producten en diensten, waarvan bij de productie veel (CO₂- en CH₄-)uitstoot veroorzaakt en dan zowel producten en diensten, die in Nederland gemaakt worden als ook producten en diensten, die geïmporteerd worden om een gelijk speelveld te behouden. En subsidieer producten en diensten die goed zijn voor een lage uitstoot en de gezondheid van mensen & natuur.